

Проблеми молодіжної політики в сучасній Україні

Анна Карнаух,

аспірант кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
ім. М. Драгоманова

Наскільки сучасна молодь підготовлена до участі у державотворчих процесах, що відбуваються в Україні? Що необхідно зробити у сфері молодіжної державної політики, аби забезпечити належні умови для реалізації потенційних можливостей підростаючого покоління, гармонізації відносин між суспільством і молоддю? Такі актуальні питання є предметом розгляду у цій статті.

Молодь є суспільно диференційованою соціально-демографічною спільнотою, якій притаманні специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні та інші властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [1]. Молодь є специфічною спільнотою, оскільки її сутнісні характеристики і риси перебувають у стані формування.

Щодо феномена „молодь” є багато суджень. Перш за все, предметом дискусій є проблема вікових меж.

Межі молодіжного віку окреслюються особливостями підготовки і вступу юнаків і дівчат у продуктивне життя, що фіксується у відповідних нормативно-правових актах. В них обумовлюються право і можливість молодих людей провадити самостійну професійну діяльність, створювати сім'ю, відповідати за свої вчинки.

ООН, ЮНЕСКО вважають молоддю юнаків і дівчат віком від 17 до 25 років. Соціологи деяких країн, США, наприклад, період молодості визначають з 12 до 24 років. При цьому, у тих же США поділяють молодь на „юнацтво” (12 – 18 років) і „ молодих дорослих” (18 – 24 роки) [2]. В колишньому СРСР, в Україні, зокрема, вікові межі молоді були визначені 14 – 29 роками. Традиційно вважалося, що межа молодіжного віку – від 16 до 30 років.

У багатьох монографіях доводиться, що у 1970 – 1980-х роках, завдяки акселерації, ускладненню процесу соціалізації, вікові межі молоді суттєво розширилися й нині є такими: нижня – між 14 і 16 роками; верхня – між 25 і 30 роками, а в окремих країнах і до 35 років. Такі міркування ґрунтуються на тому, що нині підготовка молоді до праці, досягнення економічної самостійності та незалежності від допомоги батьків потребує більше часу, ніж у попередні десятиліття. Це відображає об'єктивні процеси у житті і розвитку людства: з одного боку, актуалізується завдання ранньої соціалізації молоді, залучення її до трудової практики на більш ранніх етапах, а з другого – зростають межі середнього і старшого віку, тривалості життя в цілому, продовжуються терміни навчання та соціально-політичної адаптації, стабілізації сімейно-побутового статусу тощо. У Законі України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді” із змінами, внесеними згідно з Законом від 23 березня 2004 року, говориться: „Молоддю вважаються громадяни віком від 14 до 35 років” [3].

Поняття „молодь” значною мірою базується на врахуванні особливостей психологічного розвитку людини. Як вважають вчені, приблизно з 14 років особа починає усвідомлювати свої соціальні зв'язки і своє місце в суспільстві. До 18 років практично завершується формування основних психофізичних особливостей людини, а до 24 років закінчуються процеси росту в людському організмі і формується соціальний статус особи, що, зокрема, в умовах України пов'язано із отриманням на цей час освіти, демобілізацією з армії і набуттям фахових знань.

Як специфічна соціально-демографічна група, молодь характеризується не лише віковими межами, але й місцем, котре вона посідає в соціальній структурі суспільства, особливостями соціального становлення і розвитку. Це, з одного боку, відрізняє молодь від інших вікових соціальних груп суспільства, а з іншого – дає їй змогу об'єктивно посідати цілком своєрідне місце і відігравати певну роль в усіх сферах життєдіяльності. Отже, стосовно молодого покоління можна вести мову як про первинні, так і вторинні його особливості. До первинних (або основних) належать фізіологічні, психологічні, вікові та соціальні характеристики. Що стосується вторинних (другорядних), то вони впливають з первинних і виявляються залежно від виду громадсько-корисної діяльності, місця проживання, соціального статусу.

Окремої уваги заслуговує з'ясування такого важливого поняття, як молодіжні проблеми. Побутує думка, що соціальні проблеми молоді – це не будь-які суперечності її життєдіяльності, а лише ті, що поглиблюються і свідчать про недостатність існуючих способів їх вирішення, а, отже, призводять до появи дезорганізуючих процесів у системі „суспільство – молодь”. Молодіжні проблеми поділяються на два типи: щодо першого, то йдеться про зрослі вимоги суспільства до молоді, щодо другого – про

особистісні сподівання і прагнення молодих людей та труднощі їх реалізації [4].

В ринкових умовах перед молоддю постало багато нових проблем. Однак вона, порівняно з іншими соціальними групами, завдяки віковому статусу має найбільшу соціальну, професійну та життєву перспективу. Завдяки своїм психологічним особливостям молодь здатна швидше, ніж інші соціальні групи, оволодівати новими знаннями, професіями, необхідними в період переходу до ринкових відносин та інших процесів державотворення.

Молодь – не тільки суб'єкт, спадкоємець матеріальних і духовних багатств суспільства, а й творець нових, прогресивніших політико-демократичних суспільних відносин. Щоб іти далі, ніж попередники (старше покоління), вона має бути готовою до відтворення і розвитку не тільки матеріальних, а й політичних, духовних цінностей, культури своєї нації, народу. Саме це і робить її основною рушійною силою прогресивного суспільно-політичного розвитку на етапі становлення української політичної нації.

Молодіжну державну політику в незалежній Україні було започатковано „Декларацією про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” (1992 р.) та Законом України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (1993 р.). Потім вона деталізувалася в таких Законах, як „Про молодіжні та дитячі громадські організації” (1998 р.), „Про освіту”, „Про зайнятість населення” (обидва – 1991 р.), „Про фізичну культуру і спорт” (1994 р.), „Про туризм” (1995 р.) тощо. Основні права і обов'язки молоді, як і інших громадян України, зафіксовані в Конституції України (Ст. 53).

Основними завданнями молодіжної державної політики в Україні є: створення гарантованих соціально-економічних, політичних та інших необхідних стартових умов для соціалізації молоді; реалізація проблем, запитів, інтересів молоді – не за рахунок інших соціальних груп; координація зусиль державних органів, партій, організацій, об'єднань, рухів, соціальних інститутів щодо забезпечення умов для розвитку і самореалізації молоді; соціальний захист груп молоді, неспроможних самостійно розв'язувати власні проблеми або хоча б полегшити своє життя [5].

У виробленні ефективної молодіжної політики важливу роль відіграє з'ясування суті та змісту процесів життєвого самовизначення молодої людини. Ці процеси поділяються на соціальне, політичне, професійне та економічне самовизначення.

В сучасних умовах українська молодь є однією з найуразливіших в економічному та найбезправніших у соціально-правовому відношенні соціальних спільнот. Вона живе в умовах підвищеної соціальної напруги і психологічного дискомфорту. Внаслідок цього в молодіжному середовищі

поширюються наркоманія, токсикоманія, алкоголізм, проституція, „дідівщина” та інші негативні явища.

Більшість молодих людей стоїть перед складним життєвим вибором, до якого вона не підготовлена ні психологічно, ні організаційно. Тому мета молодіжної політики в цій галузі – зміцнення соціального статусу молоді в структурах суспільства, які оновлюються або кардинально змінюються, посилення правової, економічної і соціальної захищеності молодого покоління.

Щодо політичного самовизначення, то відчуженню молодих людей від участі в управлінні властиві дві взаємопов’язані тенденції: а) наростання пасивності і недовіри до офіційних органів управління, де дуже мало їх ровесників; б) підвищення інтересу до незаформалізованих суто молодіжних угруповань та об’єднань. Тому мета молодіжної політики у цьому плані – підтримка політичної визначеності молоді, сприяння молодіжним політизованим утворенням просоціального спрямування, посилення їх конструктивної активності, консолідація зусиль для зміцнення української держави, демократизації та гуманізації суспільства. При загальній стратегічній спрямованості соціальної політики на інтеграцію молоді в суспільство сьогодні тактично важливо сприяти і дезінтеграційним тенденціям в її середовищі заради формування власне молодіжних соціально-політичних структур та їх подальшого включення у суспільні структури на новій, демократичній основі.

Реалізація ринкових реформ потребує певних трансформацій не тільки суто економічної свідомості суспільства та окремих його індивідів, а й стереотипів економічної і політичної поведінки людей. Найуспішніше ці процеси відбуваються в молодіжному середовищі, бо свідомість молоді не настільки ортодоксальна, як свідомість людей зрілого віку. Тому принципово важливими стають проблеми освіти, професійної підготовки, мотивації молоді до праці, підприємницької діяльності, політики тощо. Адже від цього залежить імідж України як демократичної держави [6].

Усім країнам, що переживають період трансформації, властива жорстка конкуренція на ринку праці. Нелегко в таких умовах доводиться молоді: без високої кваліфікації та досвіду трудової діяльності конкурувати з тими, хто їх має (а це переважно громадяни віком від 28 до 55 років), досить складно, а інколи й неможливо.

Економічні негаразди останніх років суттєво вплинули на соціальне становище молоді та рівень її життя. Так, 73 % опитаних молодих людей незадоволені матеріальним станом своєї сім’ї, 44 % – житловими умовами, 42 % – тим, як харчується їх сім’я [7].

Навіч суттєва нерівність у можливостях здобути загальну освіту, професійну підготовку, обрати місце праці. Причин багато: соціальні наслідки демографічних, організаційних, структурних диспропорцій у країні, які утворювалися історично і поглиблюються в умовах економічної

кризи, зростання соціальної нерівності, що особливо позначається на молоді, брак сильної державної соціальної політики тощо. Наприклад, у сільських хлопців і дівчат, у порівнянні з міськими ровесниками, невисокі можливості одержати якісну освіту, престижно працевлаштуватися, змістовно проводити дозвілля. Все це спричиняє помітне зменшення питомої ваги молоді у складі сільського населення, її переміщення у міста.

Мета молодіжної політики у цій сфері – вирівнювання стартових позицій, подолання дискримінації окремих груп молодих людей, для чого можуть практикуватися розвиток кредитування молоді та молодих сімей на сприятливих умовах, надання пільг для працевлаштування випускників навчальних закладів у перші два роки після їх закінчення, організація (в тому числі й на селі) служб профорієнтації, перепідготовки та працевлаштування молоді, служб юридичної допомоги і консультування тощо.

Молодь України, як і інших країн, попри обмежені можливості вибору, все ж знаходить роботу, щоб утримувати себе і сім'ю. Цікаво, що здебільш молоді люди обирають недержавний сектор, збільшилася так звана „вторинна зайнятість”. В Україні 50 % молодих людей мають працю в кількох місцях. Це не зовсім добре, бо вічна поспішність негативно впливає на психіку (стреси) та якість виконання обов'язків [8].

Молодь все частіше прагне обирати професії, що приносять швидкий і порівняно високий прибуток (комерція). Рейтинг професій у свідомості молоді змістився, порівняно з радянським періодом, на такі спеціальності, як бухгалтери, менеджери, юристи, працівники страхової і банківської справи, податкової інспекції тощо.

Активна роль молоді в процесі соціалізації зумовлена тим, що вона не лише копіює усталені взірці адаптивної поведінки і взаємодії, але й вносить у них новий зміст – залежно від умов життя, що швидко змінюються.

В соціалізації молодого покоління, підготовці його до праці в умовах формування ринкових відносин важливу роль має відігравати прилучення до підприємницької діяльності. До прикладу, аналіз практики ринкових трансформацій в таких країнах, як Чехія, Польща, Угорщина, свідчить, що успіх у подоланні кризових явищ в економіці значною мірою забезпечується саме за рахунок розвитку та розширення підприємництва.

Якщо взяти Україну, то тут підприємництво й досі не орієнтується на виробництво. Воно здебільш має комерційний характер, пов'язується з наданням торгово-посередницьких послуг. Молодь зобов'язана змінити сучасну політику підприємницької діяльності. Вона має для цього необхідні дані (вік, освіта, знання мов, схильність до ризику).

Піддаючи аналізу соціальний стан молоді та проблеми професійного вибору, науковці (як, до речі, і роботодавці) вважають, що період молодості обтяжений такими специфічно віковими моментами, як довиробничий період, що потребує набуття знань і оволодіння професією, труднощі

початкового етапу трудової діяльності (передусім – проблема працевлаштування) [9]. У зв'язку з цим молоді громадяни потребують кваліфікованої психологічної підтримки, а також підтримки держави, політичних партій, громадських фондів тощо.

Формування життєвих планів молодого особистості залежить від багатьох обставин, де духовність є досить важливим чинником.

Духовність безпосередньо пов'язана із світоглядом, прагненнями, ідеалами; вона зумовлює життєвий вибір молодого людини. Проблема в тому, що нині в Україні храми будуються, але ніхто не прагне допомогти молоді знайти дорогу до храму моральності, громадянськості, до чесної політики і практики державотворення. Але ж від спрямованості ціннісних орієнтацій сучасної молоді залежить формування зразків і норм суспільної поведінки, що визначатимуть характер соціального розвитку в найближчому майбутньому.

В нинішніх умовах процеси соціалізації молодого особистості об'єктивно ослаблені, що викликає тривогу, оскільки внаслідок цього зростає кількість проявів антигромадської поведінки, порушень правопорядку, законності; одне слово – девіантності.

З цих причин для формування політики сучасного державотворення потрібно виробити й реалізувати Комплексну програму гуманітарного розвитку суспільства. В основу такої програми (на найближчий період) має бути покладено стратегію розвитку особистості як гідного громадянина української держави, позбавленого комплексу меншовартості [10].

Важливо враховувати, що специфіка політичної соціалізації молоді не вичерпується національно-культурними особливостями, вона має складову, в якій є невідповідність між біологічним, соціальним та психічно-віковим. Так, в умовах нестабільності суспільства соціальний вік молодих людей починає випереджати фізіологічний. Психологи, соціологи, педагоги стверджують, що нині молодь „дорослішає” швидше, тобто інтеграція молодого покоління в структури суспільства та виконання ним тих соціально-політичних ролей, що покладаються на старший віковий період, відбувається раніше.

У кожного покоління – своя історична місія, своє покликання і тільки йому притаманні світосприйняття і світорозуміння. Кожне молоде покоління вирішує свої завдання в історико-політичному процесі, проходить через певні випробування. Сучасний розвиток цивілізації висуває перед молоддю проблеми не лише національного, а й глобального, загальнолюдського характеру. Щоб молоде покоління було спроможним завтра успішно, ефективно вирішувати непрості для нації питання, держава вже сьогодні має виробити реалістичну, збалансовану, виражену політику щодо молодого покоління.

Література:

1. Соціологія: Курс лекцій / В. М. Піча, О. М. Семашко, Н. Й. Черниш та ін. За ред. В. М. Пічі. – К.: Заповіт, 1996. – С. 221.
2. **Барзгова Е. С.** Идеологическое воспитание молодежи в США. Свердловск, 1989. – С. 15.
3. Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” із змінами від 23.03.2004.
4. Соціологія: Курс лекцій / В. М. Піча, О. М. Семашко, Н. Й. Черниш та ін. За ред. В. М. Пічі. – К.: Заповіт, 1996. – С. 223.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С. 367.
6. **Павленко Ю. І.** Трансформація суспільства і проблеми соціальної політики. – К., 1997. – С. 16.
7. Українське суспільство 1994 – 2001. Результати опитування громадської думки. – К., 2001. – С. 16.
8. Там само. – С. 17.
9. **Пірен М. І.** Основи політичної психології: Навчальний посібник. – К.: Міленіум, 2003. – С. 217.
10. Там само. – С. 218.